

BOEKEN

RUBEN MANTELS &
HANS VANDEVOORDE

HET DAGBOEK 1939-1944 VAN AUGUST VERMEYLEN

Ruben MANTELS & Hans VANDEVOORDE
m.m.v. Janna AERTS, *'Ik denk nog het best met
een pen in de hand.'* Het dagboek 1939-1944 van
August Vermeylen, Gent: Koninklijke Academie
voor Nederlandse Taal en Letteren (KANTL),
2019, 297 p., 39,50 euro, ISBN: 978 90 7247 499 5.

'Mocht het later iemand in den zin komen, 't een of ander uit dit dagboek te publiceeren, dan zij er toch op gewezen, dat ik hier niet met het oog op publicatie neerschrijf: ik noteer zooals het mij binnenvalt, en besteed daar een minimum van tijd aan. - het is waarschijnlijk, dat bij nadere overdenking, veel daarvan mezelf als onbekookt zal voorkomen.' Die bedenkingen vertrouwde kunsthistoricus, literator, hoogleraar en politicus August Vermeylen (1872-1945) op maandag 7 juni 1943 toe aan zijn dagboek. In 2010 werden drie dagboekschrijftjes uit de periode 1939-1944, samen met elf andere van dergelijke boekjes en veertien agenda's, teruggevonden in zijn archief in het Antwerpse Letterenhuis. Of hij zijn gedachten in die drie dagboekjes inderdaad 'onbekookt' formuleerde, is iets wat elke lezer voor zichzelf dient uit te maken. Onbeschroomd zijn ze alleszins, in het bijzonder over het opmerkelijk actieve en intensieve liefdesleven van deze prominente Vlaamsgezinde socialist na het overlijden van zijn echtgenote in 1932.

Ook in de kwarteeuw tussen 1912 en 1936 had de getalenteerde en veelzijdige essayist, criticus en romancier, die achtereenvolgens doceerde aan de Brusselse en de Gentse universiteit, al geregeld een *journal* bijgehouden. De bezorgers van de geannoteerde editie van Vermeylens dagboek uit de jaren 1939-1944, literatuurhistoricus Hans Vandevoorde (Vrije Universiteit Brussel) en cultuurhistoricus Ruben Mantels (Universiteit Gent/Liberas), beloven daarvan later een leeseditie te presenteren.

'Ik word vandaag 67 en vind daarin een aanleiding om weer een dagboek te houden (waarnaast ik ook herinneringen wil opschrijven daar ik den ouden dag tegemoet

ga) en aantekeningen ten gerieve van mijn literair werk.' Zo herbegon 'Gust' Vermeylen, na een onderbreking van bijna tweeënehalf jaar, op vrijdag 12 mei 1939 zijn dagboek-aantekeningen. Hij schreef die in het Nederlands, zijn moedertaal, maar laste geregeld uitvoerige passages in het Frans in, de taal waarin hij zijn studies had gedaan en waarmee hij een sterke affiniteit had. Van een iconoclastische hemelbestormer, zoals ten tijde van zijn ophefmakende essays *Kritiek der Vlaamsche Beweging* (1896) en *Vlaamsche en Europeesche Beweging* (1900) in het tijdschrift *Van Nu en Straks*, was Vermeylen intussen geëvolueerd tot een gecanoniseerd 'instituut'. Die evolutie had zich vooral doorgezet nadat hij van 1930 tot 1933 de eerste rector van de pas vernederlandste Gentse universiteit was geweest: 'Vermeylen was een maatschappelijke figuur geworden. Op basis van zijn reputatie, toespraken en teksten was zijn naam bijna een merk, dat stond voor een sociaal bewogen flamingantisme en voor culturele vernieuwing.' De betrokkene was zich van die statuur meer dan (zelf)bewust, getuige wat hij op 16 november 1941 niet zonder enige zelfingenomenheid schreef: 'Ik ben een persoonlijkheid. Ik heb een nieuwe volheid en vastheid aan het Vlaamsche proza gegeven (het verstandelijk proza). Wat ik gedaan heb, heeft voorlopig geen andere gedaan; ik ben nog niet vervangen.' De inmiddels 71-jarige Brusselaar was, samen met acht collega's van de Gentse universiteit, op dat moment door de Duitse bezetter overigens al een jaar verplicht op non-actief gesteld als hoogleraar en als lid van diverse wetenschappelijke instellingen en organisaties.

Vermeylen, die oorspronkelijk aan de Brusselse universiteit was opgeleid als historicus, (her)las tijdens de oorlogsjaren – zoals heel zijn leven – erg veel: vooral internationale

klassieke en eigentijdse literatuur, zoals de *Essais* van Michel de Montaigne (1533-1592), verschillende werken van Thomas Carlyle (1795-1881), het volledige oeuvre van Marcel Proust (1871-1922) en al wat André Gide (1869-1951) tot dan had gepubliceerd. Zijn literaire consumptie vormde mee de basis voor creatief literair werk, met name zijn autobiografisch geïnspireerde (ideeën)roman *Twee vrienden*, die in december 1943 zou worden uitgebracht. Deze roman was pas zijn tweede boek in dat genre na *De wandelende Jood* uit 1906.

Vermeylens amoreuze besognes vormen de rode draad doorheen het dagboek van zijn laatste vijf levensjaren. Hij omschreef zichzelf weliswaar af en toe als 'een oude gek', maar genoot volop van de aandacht, de belangstelling en de meer of minder intieme vriendschappen met tal van meestal jongere vrouwen, die soms uitgroeiden tot een romance of een langduriger relatie. 'Dit staat vast: voor het liefdesleven van de schrijver is Vermeylens dagboek een bron *hors catégorie*', zo luidt het bijgevolg meer dan terecht in de inleiding.

Verrassend is dat de voorbereiding van het pluralistische en algemeen culturele tijdschrift *Diogenes* in dit dagboek slechts één keer wordt vermeld. Vermeylen had het na de Bevrijding met een aantal vrijzinnige geestesgenoten en de katholieke hoogleraren en politici Edgard De Bruyne (1898-1959) en Gaston Eyskens (1905-1988) willen opzetten. Onder meer door het voortijdige overlijden van initiatiefnemer Vermeylen in 1945 zou het er echter nooit komen. De humanistische basisidee van deze publicatie had Vermeylen al op 20 augustus 1941 uiteengezet in zijn dagboek. Hij zet zich daarbij, zoals voorheen maar nog versterkt door de oorlogsomstandigheden, fel af tegen het (exclusivisme van

het) nationalisme: 'Er is geen vooruitgang mogelijk – echt leven – zonder vrije gedachte. Het is in den grond de christelijke idee van de menselijke "persoonlijkheid". Zonder die idee is de Westersche beschaving niet denkbaar. Dat ze veilig blijve, lijkt me van meer gewicht dan alle nationalisme.' Op 20 juni 1942 voegde hij daaraan – geheel in overeenstemming met de opvattingen die hij sinds een halve eeuw consequent had voorgestaan – nog het volgende toe: 'Wat er van zij, ik meen nog altijd dat nationalisme alleen aanvaardbaar is als basis van internationalisme!'

Op communautair vlak bleef Vermeylen zich tot het eind van zijn leven kanten tegen het federalisme, dat in de loop van de jaren 1930 'bon ton' was geworden bij heel wat flaminganten. Het Eerste Vlaams Socialistisch Congres (Antwerpen, 20-21 maart 1937) stelde 'tegenover een negatief anti-Belgische strekking' een 'positief Vlaams-Belgische oplossing', schreef historicus Harry Van Velthoven vorig jaar in zijn monografie *Bevriende vijanden. Hoe de Belgische socialisten uit elkaar groeiden*. Vermeylen, die er optrad als spreker, zat als Brusselaar met uitstekende contacten en connecties in de Franstalige culturele en politieke wereld helemaal op die (partij)lijn. Dat maakte hem tijdens het interbellum en de Tweede Wereldoorlog alderminst geliefd – eerder verafschuwd! – bij het radicaliserende, fel anti-Belgische, fascistoïde of fascistische en door katholieke voortrekkers gedomineerde Vlaams-nationalisme. Sommige woordvoerders zetten hem weg als een exponent van het Belgische establishment en de Brusselse 'beau monde' en verwierpen zijn principiële en publieke afwijzing van het 'volkse nationalisme'. Vermeylens 'Vlaamse kosmopolitisme', intellectueelheid en vrijzinnigheid stonden inderdaad diametraal tegenover het maatschappelijke

discours van de politiek verkozenen van het Vlaams Nationaal Verbond (VNV) en de leiders van aanverwante groepen en bevonden zich op mijlen, zelfs lichtjaren, afstand van de mentale leefwereld van hun (electorale) achterban.

Hans Vandevoorde en Ruben Mantels hebben zich de voorbije jaren met afzonderlijke en gemeenschappelijke publicaties opgeworpen als voorbeeldige *'exécuteur-testamentairs'* van het intellectuele erfgoed van Vermeylen. Want, 'uitgevlakt' is zijn inspirerende persoonlijkheid 'nog niet', zoals Mantels het een tijdje geleden terecht stelde in een bijdrage in *Ons Erfdeel* (2017). 'Vermeylens "Nachleben" is safe, dat weten wij allemaal', zo verklaarde zijn jarenlange goede vriend en literaire confrater Herman Teirlinck (1879-1967) ooit nogal overmoedig aan Ger Schmook (1898-1985). Schmook, de voormalige conservator van het Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven (AMVC, nu Letterenhuis) en directeur van de Antwerpse stedelijke bibliotheken, memoreerde deze uitspraak in zijn autobiografie *Stap voor stap langs kronkelwegen, Gedenkschriften* uit 1976.

Vermeylens twee voornaamste academische pleitbezorgers doen er intussen alles aan om zijn 'indrukwekkende legaat' te beheren en te promoten. De biografie, die Hans Vandevoorde al enige tijd aankondigt, zal daarvan hopelijk binnenkort de bekroning vormen.

Nico Van Campenhout, historicus en voormalig stadsarchivaris van Lokeren